परिच्छेद – दुई (Chapter - II)
शैक्षिक प्रोफाईल (Education Profile)

२.१ शिक्षाको बर्तमान संरचना तालिका (Structure of Educatoin) :

नेपालको वर्तमान संरचनामा ३–४ बर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरुको लागि पूर्व प्राथमिक विद्यालय/ बाल विकास कार्यक्रमको व्यवस्था गरिएको छ । उक्त कार्यक्रम समुदायमा आधारित हुनुपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ। विद्यालय शिक्षाको संरचनालाई तीन तहमा बांडिएको छ। प्राथमिक तह (कक्षा १–५) को शिक्षा ५ बर्षको हुने जसमा ५–९ बर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरु समावेश हुन व्यवस्था रहेको र कक्षा १ लाई आधारभूत प्राथमिक तह मानिएको छ। नि.मा.वि. तह (कक्षा ६– ८) तीन बर्षको हुने, मा.वि. तह (कक्षा ९–१०) दुई बर्ष र उच्च मा.वि. तह (कक्षा ११–१२) दुई बर्षको हुने व्यवस्था रहेको छ । उच्च शिक्षा तर्फ स्नातक तह तीन बर्ष, स्नातकोत्तर तह दुई बर्ष, एम.फिल. १ बर्ष र अनुसन्धान तह तीन बर्षको हुने व्यवस्था रहेको छ।

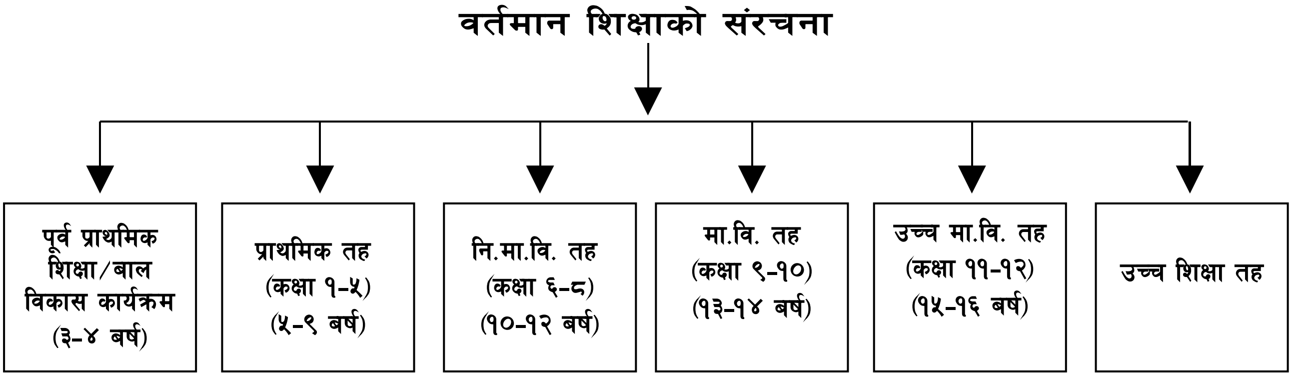

शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयको संगठन तालिका

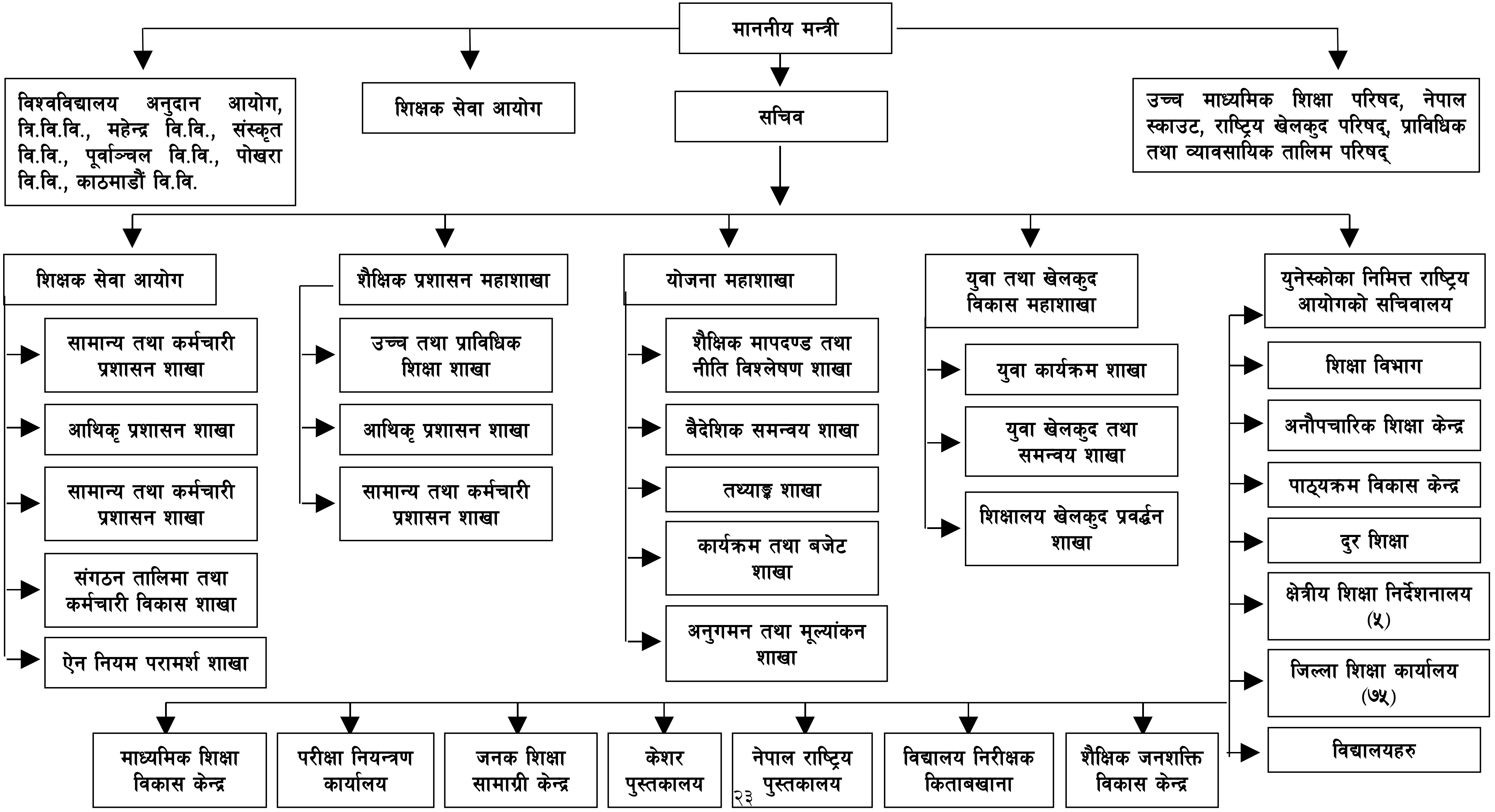

२.२ आधारभूत शिक्षाको वर्तमान स्थिति (Current Status of Basic Education) :

२.२.१ साक्षरता स्थिति (Literacy Scenario) :

तालिका नं.२.१ ले जनगणना बर्ष २००१ मा यस जिल्लामा १५ बर्ष उमेर माथिका कति जनसंख्या साक्षर थिए भन्ने सूचना प्रदान गर्दछ । उक्त जनगणना अनुसार जम्मा १०३३८८ साक्षर रहेकोमा महिलाको संख्या ३९६०१ अर्थात् ३८.३० प्रतिशत देखिन्छ । स्रोतकेन्द्रगत रुपमा हेर्दा जनगणना बर्ष २०४८ देखि २०५८ मा रहेको साक्षरता वृद्धि दर पुरुषको तुलनामा महिलाको वृद्धि दर वढिरहेको छ । यसले के पनि इङ्गित गर्दछ भने यो अवधिमा औपचारिक हो वा अनौपचारिक शिक्षाका माध्यमबाट महिला साक्षरतामा वृद्धि भएको छ । हुन त केही स्रोतकेन्द्रमा साक्षरता वृद्धि दर ऋणात्मक देखिन्छ तर त्यसो हुनुमा खास त्यस क्षेत्रमा रहेका पढेलेखेका व्यक्तिहरुमा बसाइसराई बढी हुनु हो । यसरी स्रोतकेन्द्रगत अध्ययन गर्दा महिला साक्षरता वृद्धिदर बढी त्रिशुली र कम वृद्धिदर क्रमशः १२ र १५ देखिन्छ भने पृरुष तर्फ त्रिशुलीमा ८ र शिखरबेसी-८ रहेको छ ।

Table 2.1 Resource Center-wise distribution of literate population (15+ age group), 1991 and 2001:

S. No.	R. C.	1991			2001			Average Annual Growth Rate, 1991-01		
		Male	Female	Total	Male	Female	Total	Female	Male	Total
1	Duipipal	3213	1298	4511	4400	2919	7319	8	3	5
2	Chauthe	3428	1303	4731	3875	2181	6056	5	1	2
3	Madanpur	3379	1319	4698	4749	3060	7809	9	3	5
4	Lamagaun	4404	1698	6102	5275	3359	8634	7	2	4
5	Sunkhani	2674	1079	3753	3253	2460	5713	9	2	4
6	Likhu	3307	1004	4311	3517	2460	5977	9	1	3
7	Shikharbesi	1343	486	1829	601	351	952	-3	-8	-6
8	Routbesi	2124	849	2973	1393	913	2306	1	-4	-3
9	Thaprek	2790	1085	3875	3102	205	3307	-15	1	-2
10	Narja	3949	1533	5482	3248	1887	5135	2	-2	-1
11	Halde	3673	1445	5118	4425	1709	6134	2	2	2
12	Gerkhu	3498	1442	4940	4673	3062	7735	8	3	5
13	Trishuli	4212	1695	5907	7145	5130	12275	12	5	8
14	Charghare	3739	1509	5248	4086	2759	6845	6	1	3
15	Budhasing	3235	1298	4533	3297	2354	5651	6	0	2
16	Samari	3339	1348	4687	3254	1959	5213	4	0	1
17	Phikuri	3784	1524	5308	3494	2833	6327	6	-1	2
	District	56091	21915	78006	63787	39601	103388	1.3	6.1	2.9

Source : Population Census Report 2058

२.२.२ प्रारम्भिक बाल विकास/पूर्व प्राथमिक शिक्षा

Early Childhood Development /Pre-Primary Education

Table 2.4: RC-wise distribution of ECD/pre-primary level institutions, enrolment and facilitators in Nuwakot district, 2004/05

S. No	R.C.	No. of institutions		Enrolment, 2004/05			% Share of girls' enrolment	No. of facilitators			Facilitator -pupil ratio, 2004/05
		ECD	Pre-primary	Boys	Girls	Total		Male	Female	Total	
1	Duipipal	6	0	58	52	110	47.27	2	4	6	5.45
2	Chauthe	1	0	11	10	21	47.62	1	0	1	4.76
3	Madanpur	1	0	12	13	25	52.00	0	1	1	4.00
4	Lamagaun	6	0	86	66	152	43.42	2	4	6	3.95
5	Sunkhani	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	Likhu	11	0	85	85	170	50.00	4	7	11	6.47
7	Shikharbesi	3	0	39	27	66	40.91	3	0	3	4.55
8	Routbesi	1	0	10	4	14	28.57	0	1	1	7.14
9	Thaprek	5	0	57	53	110	48.18	3	2	5	4.55
10	Narja	4	0	45	40	85	47.06	1	3	4	4.71
11	Halde	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12	Gerkhu	8	0	86	85	171	49.71	0	8	8	4.68
13	Trishuli	14	0	157	174	331	52.57	1	13	14	4.23
14	Charghare	5	0	77	68	145	46.90	0	5	5	3.45
15	Budhasing	1	0	11	9	20	45.00	0	1	1	5.00
16	Samari	9	0	97	101	198	51.01	0	9	9	4.55
17	Phikuri	13	0	161	179	340	52.65	6	7	13	3.82
	District	88	0	992	966	1958	702.87	23.00	65.00	88.00	4.49

Source : DEO 2061

यस तालिका नं. २.४ मा बालविकास केन्द्रहरुको विवरण उल्लेख गरिएको छ । जिल्लामा जम्मा ८८ वटा बाल विकास केन्द्रहरु सञ्चालित छन् । ३-४ बर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरु ८८ वटा केन्द्रमा छात्र ९९२ र छात्रा ९६६ गरी जम्मा १९५८ जना अध्ययनरत छन् । अझ स्रोतकेन्द्रगत हेर्दा सबभन्दा बढी छात्राहरुको भर्ना फिकुरी स्रोतकेन्द्रमा ५२.६५ प्रतिशत देखिन्छ भने सबैभन्दा कम राउतबेसी स्रोतकेन्द्रमा २८.५७ प्रतिशत छ ।

२.२.३ शैक्षिक संस्थाहरु (Educational Institutions)

Table 2.5 RC-wise distribution of educational government and private managed institutions in Nuwakot district, 2003

S.No.	R.C.	Government managed					Community managed					Community owned					Privately managed/Institutional					
		Primary		LSS	SS	HSS	Primary		LSS	SS	HSS	Primary		LSS	SS	HSS	Primary		LSS	SS	HSS	Campus
		I -V	I -III	I -VIII	I -X	I -XII	I -V	I -III	I -VIII	I -X	I -XII	I -V	I-III	I -VIII	I -X	I -XII	I -V	I -III	I -VIII	I -X	I -XII	
1	Duipipal	13	7	2	3	0							3				0	0				
2	Chauthe	10	5	3	5	0							2				0	0				
3	Madanpur	5	6	2	5	0	4						2				2	0				
4	Lamagaun	15	3	2	2	1	1						7				3	0				
5	Sunkhani	6	14	4	3	0	0						0				0	0				
6	Likhu	7	11	6	3	0	1						4				0	0				
7	Shikharbesi	2	9	1	0	0	1						2				0	0				
8	Routbesi	8	13	0	2	0	0						1				0	0				
9	Thaprek	9	14	4	3	0	1						4				0	0				
10	Narja	15	9	2	1	1	0						0				0	0		1		
11	Halde	10	11	1	2	0	2			1			0				1	0		0		
12	Gerkhu	5	6	3	3	1	5			0			5				1	0		1		
13	Trishuli	8	4	3	4	1	3	0	1	0			0				5	0	3	3		2
14	Charghare	4	1	1	1	0	7	8	0	3	1	0	3	0	0	0	1	0	1	0	0	0
15	Budhasing	3	16	3	3	0	6	0	0	0	0	0	1				0	0	0	0		0
16	Samari	2	7	2	5	0	7	0	0	0	0	0	1				0	0	0	0		0
17	Phikuri	8	12	6	1	1	2	1	1	0	0	0	2				0	0	0	1		0
	District	130	148	45	46	5	40	9	2	4	1	0	37				13	0	4	6		2

Source : DEO 2061

२.२.४ प्राथमिक शिक्षको पहुँच (Access to Primary Education)

तालिका नं.२.६ ले के देखाउँछ भने यस जिल्लामा के कति गा.वि.स., नगरपालिका तथा गाउँहरु छन् । जिल्लाभित्र रहेका ६१ वटा गा.वि.स. र १ वटा नगरपालिकालाई १७ वटा स्रोतकेन्द्रमा समेटिएको छ । त्रिशुली स्रोतकेन्द्रमा नगरपालिका मात्र पर्दछ भने सामरी स्रोतकेन्द्रमा ६ वटासम्म गा.वि.स.लाई राखिएको छ । स्रोकेन्द्रगत रुपमा हेर्दा जिल्ला भरि रहेको गाउँ/टोलको संख्या ८९९ देखिन्छ ताकि जम्मा ४९० वटा प्राथमिक विद्यालयले ती गाउँ/टोलहरुलाई शैक्षिक सेवा प्रदान गरेको छ । यसैगरी जिल्लाका पाँचवटा स्रोतकेन्द्रमा १/१ गरी ५ वटा बैकल्पिक विद्यालय पनि सञ्चालित छन् ।

Table 2.6: RC and village wise description of schooling facilities in Nuwakot district, 2003/2004

S. No.	R.C.	No. of VDCs/M	No. of villages	Villages having primary schools/sections	Villages having alternative schooling facility	No. of villages not having primary schools/sections
1	Duipipal	3	47	28	1	19
2	Chauthe	3	20	25	1	-5
3	Madanpur	3	45	26		19
4	Lamagaun	3	78	34		44
5	Sunkhani	4	205	27		178
6	Likhu	5	43	32		11
7	Shikharbesi	2	21	15		6
8	Routbesi	3	18	24		-6
9	Thaprek	5	26	35	1	-9
10	Narja	5	45	29		16
11	Halde	4	24	28		-4
12	Gerkhu	3	49	30		19
13	Trishuli	1	34	35	1	-1
14	Charghare	3	29	31		-2
15	Budhasing	4	40	32		8
16	Samari	6	39	24		15
17	Phikuri	5	136	35	1	101
	District	62	899	490	5	409

Source : DEO 2061

Table 2.7: RC wise description of infrastructure and physical facilities in primary schools/sections in Nuwkaot district in 2004/05

S. No.	R. C.	Number of schools having own building	Number of schools requiring major maintenance	Number of schools, which need additional classrooms	Number of schools having separate toilets for girls	Number of schools having drinking water facility	Number of schools having toilets	Schools having complete set of furniture	Schools having black boards in all classrooms	Schools having boundary wall
1	Duipipal	26	20	17	6	10	20	2	23	0
2	Chauthe	25	23	18	2	13	6	7	21	0
3	Madanpur	24	18	10	8	15	22	0	21	0
4	Lamagaun	31	27	22	11	15	22	3	18	7
5	Sunkhani	27	23	16	4	8	25	2	25	6
6	Likhu	32	32	25	4	8	11	0	20	4
7	Shikharbesi	15	13	7	0	7	4	3	6	0
8	Routbesi	24	18	9	0	19	17	9	16	0
9	Thaprek	34	20	18	4	16	25	2	15	4
10	Narja	28	21	9	2	21	19	9	19	2
11	Halde	27	25	22	2	10	7	7	27	1
12	Gerkhu	27	20	18	3	17	25	5	26	5
13	Trishuli	24	15	20	10	9	24	13	24	12
14	Charghare	28	28	20	2	12	18	0	22	4
15	Budhasing	31	12	10	9	15	17	20	31	0
16	Samari	24	10	28	2	20	18	5	14	4
17	Phikuri	34	15	18	10	12	22	14	27	12
	District	461	340	287	79	227	302	101	355	61

Source : DEO 2061

यस तालिका नं.२.७ मा शैक्षिक सत्र २०६१ सम्म जिल्लाभित्र रहेका विद्यालयहरुको पूर्वाधार तथा भौतिक स्थितिलाई उल्लेख गरिएको छ । जिल्लामा अवस्थित ४६१ वटा विद्यालयको आफ्नै भवनहरु रहेका छन् । जसमा ३४० विद्यालयका भवनहरु नै प्रमुखरुपमा मर्मत गर्नुपर्ने देखिन्छन । यसका साथै ती भवनका कोठाहरु समेत अपुग भई अरु २८७ वटा कोठाहरु थप गर्नुपर्ने छ । जिल्लाका झण्डै आधा मात्र अर्थात २२७ वटा विद्यालयमा खानेपानीको सुविधा छ भने सबै विद्यालयमा शौचालयको सुविधा पनि पाइदैन । अझ हेर्ने हो भने १०१ विद्यलायमा मात्र फर्निचरको पर्याप्तता देखिन्छ भने अरुमा अपर्याप्त । यसका साथै ६१ वटा विद्यालयमा घेरावारको व्यवस्था छ भने ३५५ वटा विद्यालयमा मात्र सबै कक्षाकोठामा कालोपाटी सुविधा देखिन्छ ।

२.२.५ प्राथमिक तहमा विद्यार्थी भर्ना स्थिति (Enrolment Trends at Primary Level)

Table 2.8: RC-wise and class wise enrolment at primary level in Nuwakot district, 2004/05

S. No.	R.C.	Grade I		Grade II		Grade III		Grade IV		Grade V		Grades I-V		
		Boy	Girl	Boy	Girl	Boy	Girl	Boy	Girl	Boy	Girl	Boy	Girl	Total
1	Duipipal	682	594	381	487	324	361	279	303	281	266	1947	2011	3958
2	Chauthe	643	541	371	417	258	311	247	229	183	174	1702	1672	3374
3	Madanpur	882	886	465	436	392	387	345	344	264	292	2348	2345	4693
4	Lamagaun	746	660	384	444	306	360	319	277	283	252	2038	1993	4031
5	Sunkhani	500	420	291	275	241	270	226	231	202	197	1460	1393	2853
6	Likhu	474	437	294	290	234	214	167	183	152	146	1321	1270	2591
7	Shikharbesi	176	163	69	79	59	58	32	26	17	16	353	342	695
8	Routbesi	463	349	221	224	131	146	117	55	89	54	1021	828	1849
9	Thaprek	579	533	341	304	239	270	216	266	237	190	1612	1563	3175
10	Narja	653	478	344	340	249	232	216	160	188	146	1650	1356	3006
11	Halde	595	563	332	351	238	275	250	214	209	195	1624	1598	3222
12	Gerkhu	635	606	355	398	353	315	324	270	252	293	1919	1882	3801
13	Trishuli	509	546	385	449	359	234	357	386	343	334	1953	1949	3902
14	Charghare	730	632	380	504	325	352	313	323	260	283	2008	2094	4102
15	Budhasing	707	650	355	459	262	338	279	285	257	248	1860	1980	3840
16	Samari	741	677	353	336	320	300	303	255	283	214	2000	1782	3782
17	Phikuri	620	555	416	478	375	393	309	341	301	282	2021	2049	4070
	District	10335	9290	5737	6271	4665	4816	4299	4148	3801	3582	28837	28107	56944

Source : DEO 2061

तालिका नं.२.८ मा शैक्षिक सत्र २०६१ मा यस जिल्लाभित्र प्राथमिक विद्यालयहरुमा जम्मा कति बालबालिकाहरु भर्ना देखाइएको हो । कक्षा १-५ सम्म छात्र २८८३७ र छात्रा २८१०७ गर्दा जम्मा ५६९४४ जना विद्यार्थीहरु भर्ना भएका छन्, जसमा छात्राहरुको भर्ना दर पनि छात्रको हाराहारी देखिन्छ । स्रोतकेन्द्रगत रुपमा हेर्दा सबभन्दा बढी मदानपुर स्रोतकेन्द्रमा ४६९३ जना र शिखरबेसीमा ६९५ जना बालबालिकाहरु भर्ना भएका देखिन्छन । जसबाट भौगोलिक रुपमा विकट र सामाजिक चेतनाका हिसाबले पछि परेको क्षेत्रमा भन्दा केही सुगम तथा सामाजिक आर्थिक रुपले सम्पन्न क्षेत्रमा विद्यालय भर्ना हुने स्थितिमा केही प्रभाव परेको देखिन्छ ।

Table 2.9: RC-wise enrolment at primary level (grades I-V) in Nuwakot district, 2004/05

S. No.	R.C.	2000/01			2001/02			2002/03			2004/05		
		Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
1	Duipipal	1695	1879	3574	1770	1839	3609	1890	1893	6699	2011	1947	3958
2	Chauthe	1519	2086	3605	1516	1969	3485	1594	1836	4985	1672	1702	3374
3	Madanpur	1862	2200	4062	1581	1873	3454	1963	2112	4371	2345	2348	4693
4	Lamagaun	1646	1772	3418	1744	1798	3542	1868	1918	3311	1993	2038	4031
5	Sunkhani	1552	1582	3134	1475	1586	3061	1434	1523	3343	1393	1460	2853
6	Likhu	1446	1785	3231	1349	1548	2897	1309	1435	8508	1270	1321	2591
7	Shikharbesi	627	870	1497	328	386	714	335	370	7944	342	353	695
8	Routbesi	308	391	699	656	873	1529	742	947	5825	828	1021	1849
9	Thaprek	1440	1684	3124	1282	1478	2760	1422	1545	3955	1563	1612	3175
10	Narja	1207	1885	3092	1236	1733	2969	1296	1692	6367	1356	1650	3006
11	Halde	1604	1879	3483	1466	1672	3138	1532	1648	2791	1598	1624	3222
12	Gerkhu	1618	1745	3363	1620	1698	3318	1751	1559	8322	1882	1919	3801
13	Trishuli	1722	1694	3416	1614	1627	3241	1781	1790	3819	1949	1953	3902
14	Charghare	1811	1780	3591	1810	1830	3640	1952	1919	2623	2094	2008	4102
15	Budhasing	1636	1821	3457	1887	1793	3680	1933	1827	3829	1980	1860	3840
16	Samari	1530	2086	3616	1463	1959	3422	1622	1980	3163	1782	2000	3782
17	Phikuri	1909	2076	3985	1891	1868	3759	1970	1945	3958	2049	2021	4070
	District	25132	29215	54347	24688	27530	52218	26394	27939	83813	28107	28837	56944

Source : DEO 2061

यस तालिका २.९ मा शैक्षिक सत्र २०५८ देखि २०६१ सम्मको प्रा.वि. विद्यार्थी भर्ना विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । वि.सं.२०५८ मा जम्मा भर्ना ५४३४७ देखिएको छ भने २०५९ मा जम्मा भर्ना ५२२१८ हुन गई ३.९१ प्रतिशत घटेको देखिन्छ । साथै २०६० मा ५४३३३ र २०६१ मा ५६९४४ भई ४.८ प्रतिशत वृद्धि भएको देखिन्छ । तर स्रोकेन्द्रगत रुपमा हेर्दा शिखरबेसीमा २०५८ मा १४९७ जना बालबालिका भर्ना देखिएकोमा २०६१ मा आइपुग्दा जम्मा ६९५ जना मात्रै विद्यार्थीहरु भर्ना देखिन्छन । यसरी केही स्रोतकेन्द्रमा भर्ना संख्या कम हुँदै जानुमा उपत्यकाको नजिक हुनाले बसाई सराइको तीव्रतालाई नै लिन सकिन्छ । अघिल्ला बर्षहरुमा छात्रा भर्ना संख्या कम देखिए पनि २०६१ मा आइपुग्दा छात्रा भर्ना संख्या बढेर हाराहारी आइपुगेका देखिन्छ ।

Table 2.10: RC-wise ETI at primary level in Nuwakot district, 2001/02-2004/05

S. No.	R.C.	2001/02 (2058)			2002/03 (2059)			2004/05 (2060)		
		Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
1	Duipipal	104.42	97.87	202.30	106.78	102.94	185.62	106.40	102.85	59.08
2	Chauthe	99.80	94.39	194.19	105.15	93.25	143.04	104.89	92.70	67.68
3	Madanpur	84.91	85.14	170.05	124.16	112.76	126.55	119.46	111.17	107.37
4	Lamagaun	105.95	101.47	207.42	107.11	106.67	93.48	106.69	106.26	121.75
5	Sunkhani	95.04	100.25	195.29	97.22	96.03	109.21	97.14	95.86	85.34
6	Likhu	93.29	86.72	180.01	97.03	92.70	293.68	97.02	92.06	30.45
7	Shikharbesi	52.31	44.37	96.68	102.13	95.85	1112.61	102.09	95.41	8.75
8	Routbesi	212.99	223.27	436.26	113.11	108.48	380.97	111.59	107.81	31.74
9	Thaprek	89.03	87.77	176.79	110.92	104.53	143.30	109.92	104.34	80.28
10	Narja	102.40	91.94	194.34	104.85	97.63	214.45	104.63	97.52	47.21
11	Halde	91.40	88.98	180.38	104.50	98.56	88.94	104.31	98.54	115.44
12	Gerkhu	100.12	97.31	197.43	108.09	91.81	250.81	107.48	123.09	45.67
13	Trishuli	93.73	96.04	189.77	110.35	110.02	117.83	109.43	109.11	102.17
14	Charghare	99.94	102.81	202.75	107.85	104.86	72.06	107.27	104.64	156.39
15	Budhasing	115.34	98.46	213.80	102.44	101.90	104.05	102.43	101.81	100.29
16	Samari	95.62	93.91	189.53	110.87	101.07	92.43	109.86	101.01	119.57
17	Phikuri	99.06	89.98	189.04	104.18	104.12	105.29	104.01	103.91	102.83

Source : DEO 2061

2.11 Enrolment of Dalits and Tribals

S.No.	R.C.	Enrolment (Dalits)						Enrolment (Tribals)					
		2000/01 (2057)			2004/05 (2060)			2000/01 (2057)			2004/05 (2060)		
		Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
1	Duipipal	139	158	297	152	167	319	641	627	1268	684	642	1326
2	Chauthe	129	136	265	136	142	278	759	814	1573	791	832	1623
3	Madanpur	168	162	330	179	171	350	1072	1303	2375	1163	1333	2496
4	Lamagaun	165	146	311	174	155	329	1253	1287	2540	1285	1321	2606
5	Sunkhani	132	132	264	112	139	251	622	806	1428	796	824	1620
6	Likhu	75	68	143	82	80	162	891	951	1842	912	975	1887
7	Shikharbesi	12	9	21	17	12	29	201	243	444	206	250	456
8	Routbesi	59	46	105	67	54	121	701	822	1523	720	840	1560
9	Thaprek	89	79	168	97	83	180	845	904	1749	866	926	1792
10	Narja	126	105	231	131	114	245	582	961	1543	698	982	1680
11	Halde	177	182	359	183	194	377	774	823	1597	793	842	1635
12	Gerkhu	117	113	230	121	124	245	1023	1054	2077	1045	1083	2128
13	Trishuli	258	223	481	268	239	507	913	948	1861	936	971	1907
14	Charghare	287	256	543	295	265	560	1002	1021	2023	1027	1047	2074
15	Budhasing	209	155	364	216	167	383	860	765	1625	880	784	1664
16	Samari	128	140	268	136	145	281	1423	1615	3038	1460	1655	3115
17	Phikuri	131	156	287	144	151	295	945	901	1846	966	926	1892
	District	2401	2266	4667	2510	2402	4912	14507	15845	30352	15228	16233	31461

Source : DEO 2061

तालिका २.११ मा दलित तथा जनजातिको स्रोतकेन्द्रगत विद्यार्थी भर्ना विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । शैक्षिक सत्र २०६१ सम्म आइपुग्दा जिल्लामा जम्मा ४९१२ जना दलित विद्यार्थीहरु प्रा.वि. तहमा भर्ना भएका छन् । जसमा छात्रा २५१० र छात्र २४०२ जना देखिन्छन् । यसैगरी जनजाति तर्फ हेर्दा छात्रा १५२२८ र छात्र १६२३३ गरी जम्मा ३१४६१ जना विद्यार्थी भर्ना भएका छन् ।

२.२.६ विशेष आवश्यकता शिक्षा (Special Needs Education)

Table 2.14: Description of resource teachers, substitute teachers and care teachers in Nuwakot district, 2003-04

S. No.	Name of school having RCL	Resource Teacher	Qualification	Training Status	Substitute Teachers	No. of CT
१	श्री भैरवी मा.वि., नुवाकोट	राजेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ	एस.एल.सी.	१ महिने विशेष शिक्षा तालिम	सुनिता शाही	१
२	श्री चण्डेश्वरी उ.मा.वि., तुप्चे	नारायणप्रसाद भण्डारी	एस.एल.सी.	"	सिताराम भण्डारी	१
३	श्री बागेश्वरी मा.वि., चोकदे	रामशरण अधिकारी क	एस.एल.सी.	"	नारायणी अधिकारी	१
४	श्री बागेश्वरी मा.वि., चोकदे	रामशरण अधिकारी ख	एस.एल.सी.	"	अर्जुन प्याकुरेल	१
५	श्री चण्डेश्वरी उ.मा.वि., तुप्चे	अम्बिका भण्डारी	एस.एल.सी.	"	अम्बिका अधिकारी	१
६	श्री भैरवी मा.वि., नुवाकोट	हरिबहादुर नगरकोटी	एस.एल.सी.	"	रामहरि आचार्य	१
७	श्री रणभुवनेश्वरी उ.मा.वि., देवीघाट	नारायणप्रसाद रिमाल	एस.एल.सी.	"	पुष्पराज अधिकारी	१

Source : DEO 2061

Table 2.15:RC-wise and class-wise distribution of children with special needs in the district, 2004/05

S. No.	Name of the school having RCL	Kinds of RCL	Class wise Student's Description		
			Total		
			G	B	T
१	श्री भैरवी मा.वि., नुवाकोट	सुस्तश्रवण	२	७	९
२	श्री चण्डेश्वरी उ.मा.वि., तुप्चे	दृष्टिविहीन	२	८	१०
३	श्री बागेश्वरी मा.वि., चोकदे	सुस्तश्रवण	३	८	११
४	श्री बागेश्वरी मा.वि., चोकदे	सुस्तश्रवण	६	४	१०
५	श्री चण्डेश्वरी उ.मा.वि., तुप्चे	दृष्टिविहीन	४	५	९
६	श्री भैरवी मा.वि., नुवाकोट	सुस्तश्रवण	५	६	११
७	श्री रणभुवनेश्वरी उ.मा.वि., देवीघाट	सुस्त:मनस्थिति	५	५	१०
	District				

Source : DEO 2061

२.२.७ प्राथमिक विद्यालय शिक्षकको विवरण (Profile of Primary School Teachers)

Table 2.16: RC-wise distribution of primary school/section teachers, 2004/05

S.No.	R.C.	Number of teachers			Permanent teachers			% of permanent teachers			Trained teachers			% of trained teachers		
		M	F	T	M	F	T	M	F	T	M	F	T	M	F	T
1	Duipipal	61	5	66	43	2	45	70.49	40.00	68.18	37	4	41	60.66	80.00	62.12
2	Chauthe	55	8	63	42	1	43	76.36	12.50	68.25	17	3	20	30.91	37.50	31.75
3	Madanpur	62	7	69	51	1	52	82.26	14.29	75.36	35	4	39	56.45	57.14	56.52
4	Lamagaun	60	15	75	52	8	60	86.67	53.33	80.00	38	11	49	63.33	73.33	65.33
5	Sunkhani	52	12	64	52	5	57	100.00	41.67	89.06	37	8	45	71.15	66.67	70.31
6	Likhu	61	7	68	43	1	44	70.49	14.29	64.71	31	3	34	50.82	42.86	50.00
7	Shikharbesi	25	1	26	15	1	16	60.00	100.00	61.54	6	1	7	24.00	100.00	26.92
8	Routbesi	50	1	51	29	1	30	58.00	100.00	58.82	16	0	16	32.00	0.00	31.37
9	Thaprek	61	13	74	54	2	56	88.52	15.38	75.68	39	5	44	63.93	38.46	59.46
10	Narja	69	9	78	60	3	63	86.96	33.33	80.77	40	5	45	57.97	55.56	57.69
11	Halde	59	11	70	43	8	51	72.88	72.73	72.86	35	6	41	59.32	54.55	58.57
12	Gerkhu	63	16	79	57	12	69	90.48	75.00	87.34	56	14	70	88.89	87.50	88.61
13	Trishuli	59	33	92	52	15	67	88.14	45.45	72.83	38	29	67	64.41	87.88	72.83
14	Charghare	62	13	75	50	9	59	80.65	69.23	78.67	33	5	38	53.23	38.46	50.67
15	Budhasing	62	10	72	43	2	45	69.35	20.00	62.50	22	3	25	35.48	30.00	34.72
16	Samari	48	13	61	34	3	37	70.83	23.08	60.66	17	6	23	35.42	46.15	37.70
17	Phikuri	67	17	84	50	5	55	74.63	29.41	65.48	39	8	47	58.21	47.06	55.95
	District	976	191	1167	770	79	849	78.89	41.36	72.75	536	115	651	54.92	60.21	55.78

तालिका नं.२.१६ मा प्राथमिक विद्यालय शिक्षकहरुको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । यस जिल्लामा जम्मा ११६७ जना शिक्षक संख्या रहेका छन्, जसमा पुरुष ९७६ र महिला १९१ जना देखिन्छन् । तालिका अनुसार ७७० जना पुरुष तथा ७९ जना महिला शिक्षक मात्र स्थायी छन् उक्त संख्यालाई प्रतिशतमा हेर्दा क्रमशः ७८.८९ र ४१.३६ रहेको देखिन्छ । यसका अतिरिक्त जिल्लामा प्रा.वि. तालिम प्राप्त शिक्षकहरुको संख्या पुरुष ५३६ र महिला ११५ अर्थात ५४.९२ प्रतिशत र ६०.२१ प्रतिशत देखिन्छ । जसबाट पुरुष भन्दा महिला तालिम प्राप्त शिक्षकको प्रतिशत बढी देखिन्छ र समग्रमा हेर्दा ५५.७८ प्रतिशत शिक्षक मात्र तालिम प्राप्त देखिन्छन् ।

Source : DEO

Table 2.17: RC-wise PTR at primary level in Nuwakot district, 2004/05

S.No.	R.C.	Number of primary school teachers			Total Enrolment (Grades I-V)	PTR
		Male	Female	Total		
1	Duipipal	61	5	66	3958	60
2	Chauthe	55	8	63	3374	54
3	Madanpur	62	7	69	4693	68
4	Lamagaun	60	15	75	4031	54
5	Sunkhani	52	12	64	2853	45
6	Likhu	61	7	68	2591	38
7	Shikharbesi	25	1	26	695	27
8	Routbesi	50	1	51	1849	36
9	Thaprek	61	13	74	3175	43
10	Narja	69	9	78	3006	39
11	Halde	59	11	70	3222	46
12	Gerkhu	63	16	79	3801	48
13	Trishuli	59	33	92	3902	42
14	Charghare	62	13	75	4102	55
15	Budhasing	62	10	72	3840	53
16	Samari	48	13	61	3782	62
17	Phikuri	67	17	84	4070	48
	District	976	191	1167	56944	

Source : DEO 2061

तालिका नं.२.१७ मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात उल्लेख गरिएको छ । स्रोत केन्द्रगत रुपमा मदानपुर स्रोतकेन्द्रमा १ शिक्षक बराबर ६८ जना विद्यार्थी परेको देखिन्छ भने शिखरबेसी स्रोतकेन्द्रमा १:२७ मात्र देखिन्छ । यसरी समग्र जिल्लाको प्रा.वि. शिक्षक संख्या ११६७ र २०६१ सालको जम्मा विद्यार्थी भर्ना ५६९४४ लाई अनुपातिमा राख्दा १:४९ परेको देखिन्छ ।

Table 2.18: RC-wise permanent PTR at primary level in Nuwakot district, 2004/05

S. No.	R.C.	Number of permanent teachers			Enrolment (Grades I-V)			Permanent teacher pupil ratio
		Male	Female	Total	Girls	Boys	Total	
1	Duipipal	43	2	45	2011	1947	3958	87.96
2	Chauthe	42	1	43	1672	1702	3374	78.47
3	Madanpur	51	1	52	2345	2348	4693	90.25
4	Lamagaun	52	8	60	1993	2038	4031	67.18
5	Sunkhani	52	5	57	1393	1460	2853	50.05
6	Likhu	43	1	44	1270	1321	2591	58.89
7	Shikharbesi	15	1	16	342	353	695	43.44
8	Routbesi	29	1	30	828	1021	1849	61.63
9	Thaprek	54	2	56	1563	1612	3175	56.70
10	Narja	60	3	63	1356	1650	3006	47.71
11	Halde	43	8	51	1598	1624	3222	63.18
12	Gerkhu	57	12	69	1882	1919	3801	55.09
13	Trishuli	52	15	67	1949	1953	3902	58.24
14	Charghare	50	9	59	2094	2008	4102	69.53
15	Budhasing	43	2	45	1980	1860	3840	85.33
16	Samari	34	3	37	1782	2000	3782	102.22
17	Phikuri	50	5	55	2049	2021	4070	74.00
	District	770	79	849	28107	28837	56944	

Source : DEO 2061

तालिका नं.२.१८ ले जिल्लाको प्राथमिक विद्यालयमा स्थायी रुपमा अध्यापनरत शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपातमा देखाउँछ । स्रोतकेन्द्रगत रुपमा हेर्दा सामरी स्रोतकेन्द्रमा १:१०२ र नर्जामा १:४७ अर्थात १ जना स्थायी शिक्षक बराबरको अनुपात देखिन आउँछ । यसरी हेर्दा स्थायी शिक्षकहरुको जिल्ला भित्र असमान वितरण स्थिति देखापर्दछ । जेहोस् जिल्लाको समग्र स्थितिलाई हेर्दा प्रति १ जना स्थायी शिक्षक बराबर ६७.०७ जना विद्यार्थी अनुपात रहेको देखाउँछ ।

Table 2.19:RC-wise distribution of primary school teachers by required qualification, 2003 (2060)

S. No.	R.C.	Total Teacher			Under SLC			SLC and above			% of Teacher with required Certification		
		M	F	T	M	F	T	M	F	T	M	F	T
1	Duipipal	61	5	66	0	0	0	61	5	66	100.00	100.00	100.00
2	Chauthe	55	8	63	2	0	2	53	8	61	96.36	100.00	96.83
3	Madanpur	62	7	69	1	0	1	61	7	68	98.39	100.00	98.55
4	Lamagaun	60	15	75	2	0	2	58	15	73	96.67	100.00	97.33
5	Sunkhani	52	12	64	1	0	1	51	12	63	98.08	100.00	98.44
6	Likhu	61	7	68	0	0	0	61	7	68	100.00	100.00	100.00
7	Shikharbesi	25	1	26	0	0	0	25	1	26	100.00	100.00	100.00
8	Routbesi	50	1	51	1	0	1	49	1	50	98.00	100.00	98.04
9	Thaprek	61	13	74	2	0	2	59	13	72	96.72	100.00	97.30
10	Narja	69	9	78	1	0	1	68	9	77	98.55	100.00	98.72
11	Halde	59	11	70	6	0	6	53	11	64	89.83	100.00	91.43
12	Gerkhu	63	16	79	2	0	2	61	16	77	96.83	100.00	97.47
13	Trishuli	59	33	92	0	1	1	59	32	91	100.00	96.97	98.91
14	Charghare	62	13	75	1	0	1	61	13	74	98.39	100.00	98.67
15	Budhasing	62	10	72	1	0	1	61	10	71	98.39	100.00	98.61
16	Samari	48	13	61	0	0	0	48	13	61	100.00	100.00	100.00
17	Phikuri	67	17	84	0	1	1	67	16	83	100.00	94.12	98.81
	District	976	191	1167	1	1	2	176	39	215	18.0328	20.4188	18.4233

तालिका नं.२.१९ मा जिल्लाका प्राथमिक विद्यालयमा अध्यापनरत शिक्षकहरुको शैक्षिक योग्यता विवरण प्रस्तुत गरिएको छ।

Source : DEO 2061

२.२.८ निम्न माध्यमिक/माध्यमिक शिक्षा (Lower Secondary and Secondary Education)

Table 2.20: RC wise and grade wise enrolment at lower secondary and secondary levels, 2003/2004

S. No.	Resource Centre	Grade VI		Grade VII		Grade VIII		Grades VI-VIII		Grade IX		Grade X		Grades IX-X	
		G	B	G	B	G	B	G	B	G	B	G	B	G	B
1	Duipipal	149	182	112	122	87	110	348	414	91	104	51	79	142	183
2	Chauthe	153	192	126	122	133	139	412	453	93	117	62	83	155	200
3	Madanpur	219	263	176	189	130	141	525	593	125	122	82	99	207	221
4	Lamagaun	182	186	141	169	151	142	474	497	118	159	65	90	183	249
5	Sunkhani	220	204	167	164	156	164	543	532	148	155	131	87	279	242
6	Likhu	126	128	92	99	44	69	262	296	49	59	40	42	89	101
7	Shikharbesi	8	17	11	7	0	0	19	24	0	0	0	0	0	0
8	Routbesi	36	44	17	36	14	29	67	109	5	29	8	14	13	43
9	Thaprek	168	181	98	148	116	116	382	445	83	86	70	94	153	180
10	Narja	129	187	156	141	78	101	363	429	103	102	72	94	175	196
11	Halde	178	194	154	135	107	121	439	450	104	96	74	79	178	175
12	Gerkhu	208	208	136	177	170	184	514	569	111	164	93	103	204	267
13	Trishuli	369	374	322	346	279	325	970	1045	325	311	239	248	564	559
14	Charghare	288	288	218	214	179	172	685	674	164	165	91	100	255	265
15	Budhasing	209	205	141	154	112	122	462	481	66	93	47	53	113	146
16	Samari	178	240	146	194	150	170	474	604	87	127	79	87	166	214
17	Phikuri	278	254	203	198	192	164	673	616	117	120	75	86	192	206
	District	3098	3347	2416	2615	2098	2269	7612	8231	1789	2009	1279	1438	3068	3447

तालिका नं. २.२० मा जिल्लाभित्र नि.मा.वि. तथा मा.वि.मा शैक्षिक सत्र २०६१ मा जम्मा विद्यार्थी भर्ना संख्या उल्लेख गरिएको छ । स्रोतकेन्द्रगतरुपमा नि.मा.वि. तहमा हेर्दा शिखरबेसीमा छात्र २४ र छात्रा १९ गरी जम्मा ४३ जना मात्र भर्ना देखिन्छ भने सबभन्दा बढी त्रिशुली स्रोतकेन्द्रमा छात्र १०४५ र छात्रा ९७० गरी जम्मा २०१५ जना विद्यार्थी अध्ययनरत छन् यसरी समग्र नि.मा.वि.मा जिल्लाको विद्यार्थी भर्ना संख्या छात्रा ७६१२ छात्र ८२३१ गरी जम्मा १५८४३ जना देखिन्छ ।

Source : DEO 2061

त्यसैगरी मा.वि. तर्फ स्रोतकेन्द्रगत रुपमा हेर्दा शिखरबेसीमा मा.वि. नै छैन भने राउतबेसीमा छात्रा १३ र छात्र ४३ गरी जम्मा ५६ जना विद्यार्थी भर्ना भएका छन् । त्रिशुली स्रोतकेन्द्रमा भने सबभन्दा बढी छात्रा ५६४ र छात्र ५५९ गरी जम्मा ११२३ जना विद्यार्थी संख्या रहेको छ । यसले के इङ्गित गर्दछ भने सदरमुकाम वरिपरि विद्यार्थीको चाप बढी र दुर्गम तथा सेवा सुविधा नपुगेका क्षेत्रहरुमा विद्यार्थीको चाप कम देखिन्छ । जेहोस् मा.वि. तहमा जिल्लाभित्र छात्रा ३०६८ र छात्र ३४४७ गरी जम्मा ६५१५ जना विद्यार्थी भर्ना संख्या देखिन्छ ।

Table 2.21: RC wise total and age specific (10-12 age group) enrolment and teachers at lower secondary level in Nuwakot district, 2003/2004

S.No.	R. C.	Teachers			Enrolment			Age-specific Enrolment		
		Female	Male	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
1	Duipipal	0	11	11	348	414	762	152	177	329
2	Chauthe	2	18	20	412	453	865	108	125	233
3	Madanpur	3	20	23	525	593	1118	178	195	373
4	Lamagaun	2	14	16	474	497	971	298	296	594
5	Sunkhani	0	15	15	543	532	1075	259	277	536
6	Likhu	3	16	19	262	296	558	107	125	232
7	Shikharbesi	0	3	3	19	24	43	8	12	20
8	Routbesi	0	7	7	67	109	176	26	33	59
9	Thaprek	2	15	17	382	445	827	148	170	318
10	Narja	1	9	10	363	429	792	147	235	382
11	Halde	0	14	14	439	450	889	213	288	501
12	Gerkhu	1	23	24	514	569	1083	209	229	438
13	Trishuli	12	34	46	970	1045	2015	352	334	686
14	Charghare	1	30	31	685	674	1359	310	312	622
15	Budhasing	2	13	15	462	481	943	152	198	350
16	Samari	0	22	22	474	604	1078	247	357	604
17	Phikuri	1	18	19	673	616	1289	227	213	440
	District	30	282	312	7612	8231	15843	3141	3576	6717

तालिका २.२१ मा जिल्लाभित्र नि.मा.वि. तहमा रहेका शिक्षक तथा विद्यार्थीको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ। नि.मा.वि. तहमा जम्मा ३१२ जना शिक्षक रहेकोमा पुरुष २८२ र महिला ३० जना देखिन्छन्। यसरी हेर्दा महिला शिक्षक संख्या निकै कम छ। यसैगरी जम्मा भर्ना विद्यार्थी संख्या १५८४३ मध्ये छात्र ८२३१ र छात्रा ७६१२ रहेको छ। यसै अन्तर्गत नि.मा.वि. तहमा खास उमेरको भर्ना संख्या भने छात्रा ३१४१ र छात्र तर्फ ३५७६ गरी जम्मा ६७१७ जना देखिन्छन्।

Source : DEO 2061

Table 2.23: RC-wise distribution of total enrolment and age-specific (13-14 age group) enrolment at secondary level (grades IX-X), 2004/05

S.No.	R. C.	Teachers, 2004/05			Enrolment, 2004/05			Age specific Enrolment 2004/05		
		Female	Male	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
1	Duipipal	0	7	7	142	183	325	22	25	47
2	Chauthe	0	9	9	155	200	355	50	62	112
3	Madanpur	1	13	14	207	221	428	12	12	24
4	Lamagaun	0	15	15	183	249	432	51	71	122
5	Sunkhani	2	12	14	279	242	521	23	28	51
6	Likhu	0	12	12	89	101	190	54	62	116
7	Shikharbesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	Routbesi	0	3	3	13	43	56	1	6	7
9	Thaprek	0	12	12	153	180	333	14	30	44
10	Narja	0	13	13	175	196	371	93	82	175
11	Halde	4	5	9	178	175	353	80	73	153
12	Gerkhu	0	19	19	204	267	471	62	97	159
13	Trishuli	2	41	43	564	559	1123	166	173	339
14	Charghare	1	10	11	255	265	520	100	140	240
15	Budhasing	0	7	7	113	146	259	16	36	52
16	Samari	0	17	17	166	214	380	39	35	74
17	Phikuri	0	16	16	192	206	398	6	13	19
	District	10	211	221	3068	3447	6515	789	945	1734

Source : DEO 2061

तालिका २.२३ ले शैक्षिक सत्र २०६१ को तथ्यांक अनुसार मा.वि. तहमा रहेको शिक्षक तथा विद्यार्थी संख्या प्रस्तुत गरेको छ । जस अनुसार माध्यमिक तहको शिक्षक संख्या २२१ मध्ये महिला १० र पुरुष २११ देखिन्छ । माध्यमिक तहमा जम्मा विद्यार्थी भर्ना संख्या ६५१५ मध्ये छात्रा ३०६८ र छात्र ३४४७ रहेको छ । यी मध्ये खास माध्यमिक उमेर समूहमा रहेको विद्यार्थी संख्या भने छात्र ९४५ र छात्रा ७८९ गरी जम्मा १७३४ देखिन्छ ।

२.३ प्रमुख शैक्षिक कार्यक्रम तथा परियोजनाहरु (Mojar On-going Educational Programs and Projects):

शिक्षा प्राप्त गर्न पाउनु सबै किसिमका बालबालिकाहरुको आधारभूत र नैसर्गिक अधिकार हो भने न्यूनतम्रुपमा प्राथमिक तहसम्मको शिक्षा सबै बालबालिकाहरुलाई अनिवार्यरुपमा दिलाउनु राज्यको दायित्व हो । यिनै यथार्थताहरुलाई मध्यनजर राखी प्राथमिक शिक्षा मात्र होइन माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको पहुँच, गुणात्मकता एवं संस्थागत क्षमताको विकास र विस्तारको लागि श्री ५ को सरकार शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयद्वारा तपसिलमा उल्लेखित कार्यक्रम र परियोजनाहरु सञ्चालन भईरहेका छन् ।

कार्यक्रमहरु

१) सबैको लागि शिक्षा कार्यक्रम (Education for All) :

सन् १९९० मा थाइल्याण्डको जोमतीनमा सम्पन्न विश्व शिक्षा सम्मेलनबाट विश्वव्यापी अभियानका रुपमा 'सबैका लागि शिक्षा' भन्ने नारा बोकी यो कार्यक्रम शुरुवात भएको हो । नेपालमा श्री ५ को सरकारले सबैका लागि शिक्षा (२००४-२००९) कार्यक्रमलाई प्राथमिक तहको शिक्षाको मूल दस्तावेजको रु पमा स्वीकार गरी आ.ब.०६१/०६२ देखि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यो दस्तावेज सबैका लागि शिक्षा सन् २०१५ सम्मका लागि निर्माण गरिएको राष्ट्रिय कार्य योजनामा आधारित पञ्चबर्षीय रणनीतिक कार्यक्रम हो । यसका प्रमुख तीन उद्देश्यहरु रहेका छन् ।

क) प्राथमिक शिक्षामा पहुँच तथा समान्यायीकता सुनिश्चित गर्ने ।

ख) प्राथमिक शिक्षाको गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता वृद्धि गर्ने ।

ग) कार्यदक्षता तथा संस्थागत क्षमताको सुधार गर्ने ।

आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम दोस्रो चरणका उपलब्धी र अनुभवलाई सुदृढिकरण गर्दै निर्माण गरिएको यस कार्यक्रमको नीतिगत खाका दशौं योजना (गरिवी न्यूनीकरण रणनीतिक पत्र), राष्ट्रिय प्र ाथमिकतामा आधारित मध्यावधि खर्च संरचना, स्थानीय स्वायत्तशासन ऐन २०५५ र शिक्षा ऐन २०२८ सातौं संशोधनमा आधारित छ ।

शिक्षाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्न, समाहित शिक्षा प्रणालीको अबलम्बनद्वारा सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरुको सिकाई आवश्यकता पूरा गर्न र गुणस्तरीय शिक्षाका सबै पक्षहरुमा सुधार ल्याउन विकेन्द्रि करणलाई प्रमुख रणनीतिको रुपमा अंगीकार गरिएको छ । जसमा :-

क) विद्यालयको स्वामित्व र व्यवस्थापनका लागि स्थानीय समुदायको क्षमता सुदृढ गर्ने ।

ख) जि.शि.का., जि.वि.स. तथा गा.वि.स.हरुले नियमित तालिम तथा अनुगमन मार्फत विद्यालय तथा सम्वद्ध समुदायहरुलाई संस्थागत सहायता प्रदान गर्ने ।

ग) विद्यालय सुधार योजना, भौतिक निर्माण तथा मर्मत सम्भारका लागि विद्यालयलाई प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने ।

घ) खासगरी योजना निर्माण तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा छात्राहरु तथा महिला वर्गको सहभागितालाई विशेष ध्यानमा राखी विद्यमान लैंगिक असमानता निराकरण गर्ने ।

२) माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम - २००३/२००७ (Secondary Education Support Programme) :

सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको व्यवस्थापन सुदृढ र विस्तार गर्दै प्राथमिक तह पुरा गरेका सबै बालबालिकालाई माध्यमकि तहको शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गराउन र गरिवीको रेखामुनि रहेका जनतालाई बढी भन्दा बढी उनीहरुको आवश्यकता पूरा गर्ने अवसर प्रदान गर्न श्री ५ को सरकारले एशियाली विकास बैंक र डेनिडाको सहयोगमा सन् २००३ देखि २००७ सम्मको लागि माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम लागू गरेको छ । श्री ५ को सरकारको विद्यमान संस्थाहरुको उपयोग गरी कार्यकारिणी र कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायको रुपमा शिक्षा विभाग रहने व्यवस्था गरी कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ ।

माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रमका तीन वटा मध्यावधि उद्देश्यहरु :

क) गुणस्तर एवम् सान्दर्भिकता

ख) पहुँच र समता

गं) संस्थागत सक्षमता

यी उद्देश्यहरुका आधारमा यस कार्यक्रमले तलका उपलब्धीहरु हासिल गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

➢ **वर्तमान अवस्थालाई सन् २००७ मा पुऱ्याउने उपलब्धी :**

सूचक	वर्तमान अवस्था	सन् २००७ सम्ममा
निम्न माध्यमिक तहमा सहजै देखिने भर्नादर	५५%	६५%
माध्यमिक तहमा सहजै देखिने भर्नादर	३५%	५५%
दुबै तहमा छात्राहरुको सहभागिता	४०%	५०%

➢ सुविधा विहीन समुदायबाट बालबालिकाहरुको सहभागिता अभिवृद्धि गराउने ।

➢ कक्षा ८ र एस.एल.सी. परीक्षाको उत्तीर्ण प्रतिशत उच्च गराउने ।

३) सामुदायिक विद्यालय सहयोग कार्यक्रम २००३ - २००५ (Community School Support Programme - CSSP) :

श्री ५ को सरकारले अङ्गिकार गरेको विकेन्द्रिकरणको अवधारणा बमोजिम शिक्षा ऐन २०२८ (सातौं संशोधन २०५९ समेत) मार्फत सामुदायिक विद्यालयको व्यवस्थापन समितिमा अभिभावकहरुबाट छानिएका प्रतिनिधिहरु रहने प्रावधान राखी समुदायलाई अधिकार सम्पन्न बनाउने व्यवस्था गरिएको छ । यसै पृष्ठभूमिमा विद्यालयको व्यवस्थापनमा समुदायको भूमिका अझै सुदृढ गर्ने र सो मार्फत शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले सार्वजनिक विद्यालयहरुको व्यवस्थापन समुदायबाट नै गर्ने गरी जिम्मा दिने नीति सरकारले अघि सारेको छ । यसै नीति अनुरुप समुदायद्वारा व्यवस्थापन हुने विद्यालय सञ्चालन कार्य निर्देशिका २०५९ जारी गरिसकिएको छ । र सो अनुसार आ.ब. २०५९/०६० देखि नै उल्लेख्य संख्यामा सार्वजनिक विद्यालयहरुलाई समुदायद्वारा व्यवस्थापन गर्ने गरी जिम्मेवारी हस्तान्तरण गर्ने कार्य भईरहेको छ । दशौं योजना अवधिभरमा ८००० सर्वाजनिक विद्यालयको व्यवस्थापन समुदायमा हस्तान्तरण गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।

मुख्य उद्देश्यहरु :

क) सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी एवम् अभिभावकहरुको संलग्नता बढाउनु ।

ख) सामुदायिक विद्यालयमा पहुँच, गुणस्तर एवम् सक्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।

ग) सामुदायिक विद्यालयका काम कारवाहीमा पारदर्शिता वृद्धि गर्दै सम्बन्धित सबैको जिम्मेवारी बोध गराउनु ।

परियोजनाहरु

४) शिक्षाको लागि खाद्य कार्यक्रम (सन् २००२ - २००६) :

विश्वव्यापी शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम र मातृ तथा शिशु स्याहार कार्यक्रमहरुलाई समेटी शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम परियोजना अधिराज्यका २१ जिल्लामा सञ्चालित छ । विशेष गरी यस कार्यक्रम अन्तर्गत दिवा खाजा कार्यक्रम, छात्रा उत्प्रेरणा कार्यक्रम (वनस्पति तेल वितरण कार्यक्रम), जुका निवारण कार्यक्रम, मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य कार्यक्रम र विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमहरु सञ्चालित छन् । यसका तीनवटा उद्देश्यहरु छन् ।

क) विद्यार्थी नियमिततामा निरन्तरता कायम गर्ने,

ख) छात्रछात्राको भर्नादर बढाउने,

ग) अध्ययन क्षमता वृद्धि गराउने

५) विद्यालय भौतिक सुधार विस्तार आयोजना :

सन् २०१५ सम्ममा विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकाहरुलाई प्राथमिक शिक्षा उपलब्ध गराउने कार्यक्रम अन्तर्गत विद्यालय भौतिक सुधार आयोजना कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ ।

६) शिक्षक शिक्षा आयोजना :

एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा दशौं योजनाको अन्त्यसम्ममा प्रा.वि., नि.मा.वि. र मा.वि.का शतप्रतिशत शिक्षकहरुलाई तालिम प्राप्त बनाउने लक्ष्य राखी शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र मार्फत यो आयोजना कार्यान्वयन भैरहेको छ ।

२.४ दशौ पञ्चबर्षिय योजनाका प्राथमिकताहरु, लक्ष्य र रणनीतिहरु (Tenth Plan Prioties Targets Strategies) :

२.४.१ दशौ योजनाका प्राथमिकता क्षेत्रहरु (Priority Areas in the Tenth Plan):

आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षाको हालको कार्यक्रम २०६०/०६१ मा समाप्त भई अर्को चरणको कार्यक्रम सुरु हुनेछ । निम्न माध्यमिक, माध्यमिक र उच्च माध्यमिक शिक्षालाई समेटी माध्यमिक शिक्षा विकास कार्यक्रमको योजना पहिलो बर्षदेखि नै सुरु हुनेछ । अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम क्रमशः विस्तार गरिनेछ । प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई माध्यमिक तहदेखिकै शिक्षामा समावेश गरी मागको आधारमा सञ्चालन गर्ने र परीक्षणमा रहेका कार्यक्रमहरुको नतिजा हेरी विस्तार गरिनेछ । उच्च शिक्षालाई लागत आपूरणको अवधारणामा विकास गरी पहुँचमा समानता कायम गरिनेछ । यसरी शिक्षामा निम्नानुसारको प्राथमिकताक्रम रहनेछ :

१. आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा

२. अनौपचारिक शिक्षा

३. माध्यमिक शिक्षा

४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा

५. पूर्व प्राथमिक/बाल विकास शिक्षा

६. उच्च माध्यमिक शिक्षा

७. उच्च शिक्षा

२.४.२ दशौं योजनाका लक्ष्यहरु (Tenth Plan Targets)

अनौपचारिक शिक्षा

योजनाले निर्धारण गरेको साक्षरता प्रतिशतको लक्ष्य हासिल गर्न १८ लाख ६६ हजार निरक्षर प्रौढहरु विशेषतः महिला दलित, पिछडिएका जनजातिलाई साक्षर बनाउने, ९ लाख ३३ हजार नवसाक्षरतहरुलाई साक्षरोत्तर तहको शिक्षा प्रदान गर्ने र तीमध्ये ९३ हजार ३०० जनालाई सीपमूलक तालिम प्रदान गर्ने । अनौपचारिक प्राथमिक शिक्षातर्फ २ लाख बालबालिकाहरुलाई आधारभूत प्राथमिक शिक्षा प्रदान गर्ने र निरतर शिक्षा परीक्षणका निमित्त २०५ वटा सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरु स्थानीय निकायहरुको जिम्मेवारीमा स्थापना गर्ने ।

पूर्व प्राथमिक शिक्षा

कक्षा १ मा भर्ना हुने विद्यार्थी मध्ये ४० प्रतिशत बाल विकास केन्द्र (Early Childhood Development) वा पूर्व प्राथमिक (Pre-primary) कक्षाका सहभागीबाट आउने व्यवस्था मिलाउन बाल विकास केन्द्र संख्या १३००० पुऱ्याउने, सबै प्राथमकि विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकहरुलाई अभिमुखीकरण तालिम दिने, २ लाख ६६ हजार अभिभावकलाई अभिभावक शिक्षा प्रदान गर्ने ।

प्राथमिक शिक्षा

प्राथमिक तहको खूद भर्नादर ९० प्रतिशत पुऱ्याउने, महिला शिक्षिकाको अनुपात ३० प्रतिशत पुऱ्याउने, प्रति बर्ष ४ लाख ५० हजार बालबालिकाहरुलाई पौष्टिक आहार उपलव्ध गराउने, महिला र पिछडिएका वर्ग (दलित, पिछडिका जनजाति, अपाङ्ग, महिला तथा आर्थिक दृष्टिकोणले पिछडिएका वर्ग) का बालबालिकालाई छात्रवृत्ति दिने ।

माध्यमिक शिक्षा

कुल भर्ना प्रतिशत निम्न माध्यमिक तहमा ६५ प्रतिशत र माध्यमिक तहमा ४५ प्रतिशत पुऱ्याउने, ५० हजार विद्यार्थीहरुलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने जसमा छात्रा, पिछडिएको जनजाति र दलितले प्राथमिक पाउनेछन् ।

उच्च माध्यमिक शिक्षा

कक्षा १-१२ सम्मको एकीकृत पाठ्यक्रम विकास गर्ने, हरेक निर्वाचन क्षेत्रमा १/१ वटा पर्ने गरी २०५ वटा सामुदायिक उच्च माध्यमिक विद्यालयको व्यवस्था गरी विज्ञान विषयको पढाई सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्ने तथा प्रत्येक जिल्लाको कम्तीमा एउटा उच्च मा.वि.लाई व्यावसायिक विषयको अध्यापन गराउन अभिप्रेरित गर्ने ।

Table 2.25 : Indicators and targets of the 10th Plan (2004/05 - 07/08)

S.No.	Indicator	Tenth Plan Targets
1	GER at ECD/PPE level (per cent)	32
2	% of Grade I students with ECD	40
3	GER at primary level (per cent)	110
4	NER at primary level (per cent)	90
5	Percentage of girls in total enrolment	47
6	% of teachers with required qualification and training	100
7	Percentage of female teachers at primary level	30
	Literacy rate	
8	Age group 6^+ (per cent)	70
9	Adult literacy rate (15^+) (per cent)	63
10	GPI of literacy rates	0.8

२.४.३ रणनीति (Strategies) :

सचेत, सक्षम र सुसूचित नागरिकहरु सामाजिक तथा आर्थिक विकासको आधारशिला हुन् भने शिक्षा यी सबै पक्षहरुको प्रमुख कारक हो । शिक्षाको विकास र अवसर नै सामाजिक असमानता हटाउन सक्ने प्रवल साधन पनि हो । शिक्षित र सीपयुक्त नागरिकबाट जीवनस्तरमा उल्लेख्य उपलब्धि हुने हुँदा यी पक्षहरुलाई मानव विकासको प्रमुख सूचकको रुपमा लिइन्छ । शिक्षामा पनि कम साक्षरता र बेरोजगारी बढिरहेको हाम्रो जस्तो देशमा साक्षरता र प्राविधिक शिक्षामा जोड दिनु आर्थिक विकासको निमित्त बढी प्रभाकवारी हुने मानिन्छ । महिला शिक्षामा जोड दिनाले लैङ्गिक समानता हासिल गर्न मद्दत गर्छ । त्यस्तै देशको द्रुततर विकासको लागि विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरुमा नेतृत्व प्रदान गर्न सक्ने जनशक्तिको विकास गर्न उच्च शिक्षाको विकासले मद्दत पुऱ्याउँछ । आधारभूत शिक्षा पुऱ्याउनु पर्ने जनसंख्या ठूलो भएको र तिनीहरु बढी गरिव वर्गहरुमा केन्द्रित भएको हुँदा साक्षरता कार्यक्रम, प्राथमिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा प्राविधिक शिक्षालाई उच्च प्राथमिकता दिई योजनाको आर्थिक एवं सामाजिक विकास र गरिवी निवारणको लक्ष्य हासिल गर्नमा महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ भने यस्ता कार्यक्रमहरुलाई पिछडिएका जनजाति एवं समूह विशेषमा लक्षित कार्यक्रमको रुपमा समेत अगाडि बढाइनु आवश्यक छ । यस परिप्रेक्ष्यमा यस क्षेत्रका प्रमुख रणनीतिहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- **उद्देश्य नं.१ सम्बद्ध रणनीतिहरु**

- अनौपचारिक शिक्षाको कार्यक्रमहरु विस्तार गरी साक्षरता अभिवृद्धि गर्ने र अनौपचारिक शिक्षालाई जीवनोपयोगी बनाउने ।

- **उद्देश्य नं.२ सम्बद्ध रणनीतिहरु**
  - विद्यालय शिक्षाको समग्र व्यवस्थापन स्थानीय तहदेखि नै जनसहभागितामा जोड दिई विकेन्द्रीकरणको अवधारणा अनुरुप सरकारले सहजीकरण, गुणस्तर प्रवर्द्धन, नियमन एवं आवश्यक सेवा, टेवा प्रदान गर्न सक्षम भूमिका खेल्ने ।
  - पूर्व प्राथमिक शिक्षामा जोड दिदै सबैका लागि शिक्षाको राष्ट्रिय प्रतिवद्धता पूरा गर्न गुणस्तरीय प्राथमिक शिक्षाको विस्तार र विकासमा जोड दिने ।

- **उद्देश्य नं.३ सम्बद्ध रणनीतिहरु**
  - सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादनका लागि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका कार्यक्रमहरुलाई प्रभावकारी तुल्याई अवसरमा वृद्धि गर्ने ।
  - प्राथमिक तहबाट उत्तीर्ण भएका बढ्दो विद्यार्थी संख्याको लागि माध्यमिक शिक्षामा पहुँच बढाउने र उच्च माध्यमिक स्तरलाई विद्यालय स्तरको पढाईको अन्तिम बिन्दु बनाउने रुपले माध्यमिक शिक्षाको विकास गर्ने ।

- **उद्देश्य नं.४ सम्बद्ध रणनीतिहरु**
  - उच्च शिक्षामा लागत आपूरणको सिद्धान्त अपनाई यसको अवसर, गुणस्तर र विविधीकरणमा जोड दिने ।

- **उद्देश्य नं.५ सम्बद्ध रणनीतिहरु**
  - शिक्षाको सबैस्तरमा गुणस्तर बढाउने र शिक्षक तालिमको उपयुक्त व्यवस्था गर्ने ।

- **उद्देश्य नं.६ सम्बद्ध रणनीतिहरु**
  - शिक्षामा महिला, दलित एवं पिछडिएका वर्गहरुको अवस्थालाई ध्यानमा राखी गुणस्तरीय शिक्षामा उनीहरुको पहुँच बढाउन थप कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
  - सबैको लागि शिक्षा पुऱ्याउने विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका वर्ग (अपाङ्ग सहित) का लागि विशेष शिक्षाको अवधारणा विकास गर्ने ।

- **उद्देश्य नं.७ सम्बद्ध रणनीतिहरु**
  - स्थानीयस्तरदेखि नै खेलकुद विकासका कार्यक्रममा जोड दिंदै युवाहरुलाई सामुदायिक विकास कार्यक्रममा परिचालन गर्ने ।

Table 2.25 Indicators and targets of the 10th Plan (2003/04 - 2007/08), Goverment of Nepal

क्षेत्र/उपक्षेत्र सम्बन्धी दशौं योजनाका मुख्य मुख्य परिमाणात्मक लक्ष्यहरु

सि.नं.	सूचकहरु	नवौं योजनाको अन्त्यमा*	दशौं योजनाको अन्त्यमा	
			अपेक्षित वृद्धिमा	सामान्य वृद्धिमा
१	साक्षरता क) साक्षरता दर (६+ बर्ष) ख) साक्षरता दर (१५+ बर्ष) ग) साक्षरता लैङ्गिक समता सूचकहरु (Literacy Gender Parity Indes)	५५.५* ४९.२* ०.६	७० ६३ ०.८	६८ ६१ ०.७५
२	पूर्व प्राथमिक शिक्षा (ECD समेत) क) सहजै देखिने भर्ना दर	१५	३२	३०
३	प्राथमिक तह क) पूर्व प्राथमिक शिक्षाबाट कक्षा १ मा भर्ना दर ख) सहजै देखिने भर्ना दर ग) खुद भर्ना दर घ) छात्राको प्रतिशत ङ) तालिम प्राप्त शिक्षक–आंशिक तालिम प्राप्त समेत (प्रतिशतमा) च) महिला शिक्षिका (प्रतिशतमा)	२१ ११८ ८२ ४५ ५२ २६	४० ११० ९० ४७ १०० ३०	३७ १११ ८९ ४६ १०० ३०
४	निम्न माध्यमिक तह क) सहजै देखिने भर्ना दर ख) छात्राको प्रतिशत ङ) तालिम प्राप्त शिक्षक–आंशिक तालिम प्राप्त समेत (प्रतिशतमा)	५८ ४२	६५ ४५ १००	६४ ४४ १००
५	माध्यमिक तह क) सहजै देखिने भर्ना दर ख) छात्राको प्रतिशत ङ) तालिम प्राप्त शिक्षक–आंशिक तालिम प्राप्त समेत (प्रतिशतमा)	३७ ४१	४५ ४५ १००	४४ ४३ १००
६	उच्च माध्यमिक तह क) सहजैदेखिने भर्ना दर (प्रविणता प्रमाणपत्र समेत) ख) उच्चमाध्यमिक विद्यालय संख्या (सरकारीस्तरमा)		२३ २०५	२२ २०५
७	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा क) नियमित तालिम ख) अल्पकालीन तालिम ग) Annex Programme सञ्चालन घ) सीप प्रमाणीकरण	१५ -	७१०० २३.५५५ ७५ ४०००	
८	उच्च शिक्षा क) सहजै देखिने भर्ना दर ख) खुला विश्वविद्यालय ग) प्रवीणता प्रमाणपत्र तह विस्थापन	४.५	६ १ सबै	५.७५ १
९	युवा तथा खेलकुद क) सामुदायिक विकासा युवा परिचालन ख) युवा पुनस्थापना ग) युवा तथा खेलकुद विकास केन्द्र घ), ङ) राष्ट्रियस्तरको पुरस्कार	९२६ -	३००० १००० ७० १७५०	२८०० ८०० ७० १७५०

Source : NPC Tenth Plan Duc.

कार्यक्रम तथा अनुमानित बजेट

(रू.करोडमा)

क्र.सं.	आयोजनाको नाम (केन्द्रीय तथा जिल्लास्तरको)	अपेक्षित वृद्धिदरमा	सामान्य वृद्धिदरमा
	पहिलो प्राथमिकताको कार्यक्रम		
१	आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा	११७८.३४	१०१०.०१
२	दलित विद्यार्थी छात्रवृत्ति कार्यक्रम	१३.६४	११.६९
३	महिला शिक्षा	८४.३७	७२.३२
४	शिक्षक शिक्षण आयोजना	८४.००	७२.००
५	प्राविधिक शिक्षा विशेष कार्यक्रम/प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्	४८.३३	४१.४३
६	प्राथमिक छात्रा छात्रवृत्ति कार्यक्रम	१२.९२	११.०८
७	अनौपचारिक शिक्षा तथा साक्षरता अभियान	२४.७९	२१.२५
	जम्मा	१४४६.४०	१२३९.७७
	प्रतिशत	७६.९४	८६.३६
	दोस्रो प्राथमिकताका कार्यक्रम/आयोजनाहरु		
१	शिशु विकास कार्यक्रम	०.००	०.००
२	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक	६७.८४	३०.२९
३	माध्यमकि शिक्षा परिचयोजना	१९०.५९	८५.११
४	सार्वजनिक विद्यालय गुणस्तर सुधार (कम्प्यूटर शिक्षा समेत)	०.००	०.००
५	प्राथमिक विद्यालय पौष्टिक आहार	१६८.६९	७५.३३
६	जनसंख्या शिक्षा	१.८८	०.८४
७	उच्च माध्यमिक शिक्षा परियोजना	०.३२	०.१४
८	शहिदका छोराछोरी छात्रवृत्ति कार्यक्रम	०.३२	०.१४
	जम्मा	४२९.६५	१९१.८७
	प्रतिशत	२२.८५	१३.३७
	तेस्रो प्राथमिकताका कार्यक्रम/आयोजनाहरु (सम्भावित आयोजनाहरु)	३.९६	३.९६
	प्रतिशत	०.२१	०.२८
१	विश्वविद्यालय अनुदान आयोग		
२	त्रिभुवन विश्वविद्यालय		
३	महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय		
४	पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय		
५	पोखरा विश्वविद्यालय		
६	खुला विश्वविद्यालय		

७	राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्		
८	खेलकुद विकास कार्यक्रम		
९	युवा क्रियाकलाप कार्यक्रम		
१०	रंगशाला निर्माण (पूर्वाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल)		
११	बुढानीलकण्ठ स्कुल		
	कुल जम्मा	**१८८०.०१**	**१४३५.६०**

Source : NPC Tenth Plan Duc.

२.५ जिल्ला शिक्षा योजनाको क्षेत्र (Scope and Coverage of the DEP) :

विकेन्द्रित शैक्षिक योजना निर्माण तथा व्यवस्थापनको ढाँचा भित्र रहेर "सबैका लागि शिक्षा" कार्यक्रमको लक्ष्य रणनीतिहरुलाई मध्यनजर गरी आ.ब. २०६१/०६२ देखि २०६५/०६६ सम्म लागू हुने यस जिलाको वर्तमान जिल्ला शिक्षा योजनाले खास गरी आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षाको विकास सम्बन्धी मुद्दाहरुलाई समेट्न प्रयास गरेको छ । मुलतः यस जिल्ला शिक्षा योजना साक्षरता दर प्रारम्भिक बाल विकास कार्यक्रम तथा पूर्व प्राथमिक शिक्षा र प्राथमिक शिक्षाको सुधारमा केन्द्रित रहेको छ । यद्यपी निम्न माध्यमिक र माध्यमिक तहको शैक्षिक मुद्दाहरुलाई समेत यस योजनाभित्र स्थान दिने प्रयास गरिएको छ । वर्तमान जिल्ला शिक्षा योजना निमार्ण Buttom up Apprach का साथै स्रोतकेन्द्र एवं जिल्लास्तरमा सम्पन्न गरिएका परामर्श कार्यक्रमहरुका आधारमा आवश्यक तथ्यांक एवं सूचनाहरु संकलन गरी शैक्षिक विकासका मुद्दा एवं कठिनाई पक्षहरुलाई समेतलाई आधार मानी विभिनन सुधारात्मक कार्यक्रमहरुका आधारमा आवश्यक तथ्यांक एवं सूचनाहरु संकलन गरी शैक्षिक विकासका मुद्दा एवं कठिनाई पक्षहरुलाई समेतलाई आधार मानी विभिन्न सुधारात्मक कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन रणनीतिहरु तयार गरिएको ।

यस योजनाको परिच्छेद १ मा जिल्लाको पृष्ठभूमिलाई दर्शाइएको छ भने परिच्छेद २ मा शैक्षिक एचयाषभि को झलक प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसैगरी परिच्छेद ३ मा योजना निर्माणको क्रममा अपनाइएका प्रक्रिया प्राथमिक शिक्षा क्षेत्रका उपलव्धी सूचकहरुको विश्लेषण गरिएको छ । यस जिल्लाको आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा क्षेत्रको विकासका सम्बन्धमा मुल मुद्दाहरु एवं चुनौतीहरुलाई परिच्छेद ५ मा उल्लेख गरिएको छ । परिच्छेद ६ मा आएर विद्यालय उमेरका जनसंख्या र जिल्लास्तरका खास खास योजनाका लक्ष्यहरुलाई प्रक्षेपण सहित प्रस्तुत गरिएको छ । आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षाको विकासमा योजना अवधिभरका लागि अपनाइने विभिन्न रणनीति तथा सुधारात्मक कार्यक्रमहरुको व्याख्या परिच्छेदमा ७ मा गरिएको छ । परिच्छेद ८ मा योजन अवधिभर सञ्चालन गरिने विविधि कार्यक्रमहरुको लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । परिच्छेद ९ मा व्यवथापन ढाँचाको ासथै प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्ने योजना (Action Plan) प्रस्तुत गरिएको छ । अन्तमा परिच्छेद १० मा जिल्लाका शैक्षिक विकासका विभिन्न शीर्षक एवं उपशीर्षक अन्तर्गत निर्धारण गरिएका भौतिक लक्ष्यहरुलाई तोकिएको नभई बमोजिम बजेटको व्यवस्था गरिएको । अनुमानित आर्थिक लक्ष्य निर्धारण गर्दा योजना अवधिको लागि बार्षिक तथा स्रोतकेन्द्रगत रुपमा बाँडफाँड गरिएको छ ।